

Ivan Fuček

U SITUACIJI MODERNOG RAZVOJA

Uloga Crkve

Ne mislimo ovdje podati analitičku iscrpnu sliku jer bi to bio Sizifov posao, nego radije općenit, zaokružen sintetički pogled na stvarnost koja nas okružuje. Tim načinom kanimo doći do dubljeg shvaćanja mnogih promjena našega vremena. Takvo dublje sveobuhvatnije shvaćanje je za sve nas kršćane, koji treba da smo u isto vrijeme i izgraditelji svijeta i apostoli, od prvotne važnosti. Upravo od onih koji se svojski angažiraju u apostolatu i koji pastoralno rade prečesto se čuje ovakva ili slična riječ: »Pokažite nam jasnije ono što treba da činimo! Nemojte nam toliko teoretizirati!« Stječe se dojam da bi ljudi htjeli imati gotove recepte i reglemane za svaku situaciju i za svaki pojedini slučaj. Nema sumnje da teološka znanost treba da bude upravljena prema crkvenoj praksi, no ona uvijek, pače i sama pastoralna teologija, ostaje prava teološka znanost.¹

Radi se o novoj situaciji u kojoj Crkva treba da danas svjedoči, pa je dobro da izbliza pogledamo i bolje shvatimo u kakvoj se to situaciji Crkva — a to smo mi vjernici — danas faktično nalazi. U okviru ovog promatranja željeli bismo upozoriti isključivo na činjenično stanje razvoja ili progressa na raznim dohvatnim linijama, a da, međutim, ne uđemo u njegovu ocjenu ili sugestiju konkretnih smjernica o načinu našega rada u ovom času vremena. To zahtijeva i poseban studij i poseban tretman, što nije moguće u obujmu ovih misli.

---

¹ Usp. A. KNAUBER, *Pastoraltheologie*, u LThK 8, 164—165; F. X. ARNOLD, *Was ist Pastoraltheologie?*, u *Wort des Heils als Wort in die Zeit*, Trier 1961, str. 296—300; F. X. ARNOLD — K. RAHNER — V. SCHURR — L. M. WEBER, *Handbuch der Pastoraltheologie, Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, Bd. I, Freiburg — Basel — Wien, Herder 1964, osobito studija poznatog pastoraliste H. SCHUSTER, *Wesen und Aufgabe der Pastoraltheologie als praktischer Theologie*, str. 93—114; K. RAHNER, *Plan und Aufbau eines Handbuches der Pastoraltheologie*, Freiburg 1962; H. SCHUSTER, *Pastoraltheologie*, u *Sacramentum mundi* 3, 1059—1066.

Mogao bi nas netko upitati: kako je moguće i s kojim pravom teolog daje dijagnozu svoga vremena? Nije li njegova dužnost da se bavi teologijom, a ne problemima faktičnog časa naše povijesti? Odgovaramo da je upravo na taj prigovor odgovorila službena Crkva na Koncilu u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Štaviše, mnogi suvremenici imaju utisak da bi sve naše apostolsko djelovanje bilo ništavo i uzaludno ako se Crkva ne bi suočila s problemima svijeta oko nas, ako se ne bi postavila sučelice onome čovječanstvu kome se obraća donoseći mu poruku Evanđelja. Tako je, izgleda po svemu, *Gaudium et spes*, prvi crkveni dokument koji nam donosi to osnovno pitanje Učiteljstva Crkve, a služi se induktivnom metodom, govoreći o aktualnoj situaciji. Jasno je da se može raspravljati i da takvo raspravljanje nije završeno: koje su granice te učiteljske i proročke vlasti Crkve na takvom području? Osobito u Njemačkoj, ali već i drugdje, pitanje se razvija oko pojma tako zvane »političke teologije« pod vodstvom Johanna Baptiste Metza.² Bilo kako bilo, jedno je sigurno: treba da susretnemo i dohvatimo suvremenog čovjeka s kojim živimo, treba da mu donesemo poruku o spasenju nalazio se on u ma kojim aktualnim prilikama. Činjenica je da smo se suočili s generacijom posebnog tipa koja sačinjava sasvim specijalno doba. Očito je da nam pri tome mnogo pomaže Rahnerovo lučenje »načela« od »naredaba«. »Načela« nam donose generalne norme djelovanja (npr. »poštuj roditelje«), »naredbe« donose konkretne norme u konkretnoj situaciji (npr. »sada treba da to radiš«). Konkretizacija »načela« vrlo je kompleksna, dok Crkva običava davati konkretne »norme«. No drugo su »norme« za čitavu Crkvu, a drugo za pojedine regije ili skupine, drugo je ukoliko Crkva preko tih normi nastupa službeno, a drugo ukoliko se tim putem tek donekle legitimira preko privatnih osoba.

U svakom je slučaju očito da Crkva danas ne može više aspirirati na neki — nazovimo ga tako — neokonstantinski vijek. To je prošlo. Ona više ne može htjeti da regulira sve probleme modernoga društva svojim autoritetom: svojim principima, naredbama, odobrenjima ili osudama. Ona se više ne može nadati takozvanom »integrizmu«, to jest savršenoj harmoniji između sebe i društva u kome živi i djeluje. Uostalom, to bi i protuslovalo jasnoj zamisli autonomije koju *Gaudium et spes* daje zemaljskim stvarnostima.³ S druge strane je opet jasno da Crkva ne bi izvršila

---

2 J. B. METZ, *Politische Theologie*, u *Sacramentum mundi* 3, 1232—1240, gdje navodi obilnu novu literaturu s tog područja, također razne svoje studije kao: *Zur Theologie der Welt* (1968), pa *Der zukünftige Mensch und der kommende Gott*, u *Wer ist das eigentlich Gott?*, München, Kösel—Verlag 1969, str. 260—275; isti *Weltverständnis im Glauben*, Mainz 1965 (između sedamnaest studija sedamnaest raznih autora sakupljenih u toj knjizi METZ ima studiju pod naslovom *Die Zukunft des Glaubens in einer hominisierten Welt*, str. 45—62); usp. M. FLICK — Z. ALSZEGHY, *Fondamenti di una antropologia teologica*, Lib. ed. Fiorentina 1969; M. FLICK, *Teologia de las realidades terrestres*, u *II Cursus Internationalis Exercitiorum Spiritualium in hodierna luce Ecclesiae*, vol. I, Roma 1970, pred. 095.3—5.

3 Fundamentalni tekst nalazi se u GS 36, 2 i 3: »Ako pod autonomijom ovdje stvarenosti razumijevamo da stvorene stvari pa i sama društva imaju vlastite

svoje zemaljske misije kad bi se ustegnula od toga da dadne konkretan sud o stvarima. Treba, dakle, pronaći pravi put između »Scile i Haribde«. To praktički znači: kršćani, da bi mogli ovom svijetu donijeti poruku spasenja, treba da se ugrade u konkretnu situaciju svijeta, što a fortiori vrijedi za teologa. To je eklesiološki razlog koji nas obavezuje, a napor koji pri tome valja poduzeti bit će simptom one solidarnosti koju naviješta ista koncilaska konstitucija: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Kršćansku zajednicu, naime, sačinjavaju ljudi, koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti na njihovu hodu prema Očevu Kraljevstvu. Oni su primili poruku spasenja da je iznesu pred svakoga. Zato zajednica kršćana doživljava sebe doista usko povezana s ljudskim rodом i s njegovom poviješću.« (GS 1, 1)

Rečeno nije sigurno neka premisa koja nas ni na što ne obvezuje, nego je za nas obvezatan princip od najveće važnosti u tom bipolarnom odnosu Crkva—svijet. Pitanje je samo nije li indikativ, u kome je to u samoj konstituciji naglašeno, odviše optimističan. No evo posljedica: »Treba, dakle, da vjernici žive u najtješnjem dodiru s drugim ljudima svoga vremena i da nastoje potpuno proniknuti i njihov način mišljenja i osjećanja, čiji je odraz kultura. Poznavanje novih znanosti i teorija, kao i najnovijih otkrića treba da povežu s kršćanskim običajima i izlaganjem kršćanske nauke da bi religiozni život i moralna neporočnost u njima napredovali ukorak sa znanstvenom spoznajom i neprestanim tehničkim napretkom; tako će sve moći prosuđivati i tumačiti s pravim kršćanskim osjećajem.« (GS 62, 6) A to je upravo naš program, da ovdje ukratko opišemo činjenično stanje modernog razvoja svijeta ili te »znanstvene spoznaje i neprestanog tehničkog napretka« o kojima govori netom citirana pastoralna konstitucija.

Vidici i tendencije

Ono što općenito nazivamo modernim razvojem ili progresom ima dva vidika: jedan je sadašnji razvoj, a drugi je budući razvoj; pogled u sadašnjost i pogled u budućnost. Iako je to naglašavanje možda banalno, ipak je važno jer među nama ima ljudi koji gledaju samo sadašnjost i smatraju da je dosta razumiju li sadašnjost. No da li oni i sadašnjost

---

zakone i vrijednosti koje čovjek mora pomalo otkrivati, primjenjivati i sređivati, onda je sasvim opravdano zahtijevati takvu autonomiju; to je ne samo zahtjev ljudi našeg vremena nego to odgovara i volji Stvoritelja. Sve stvari, naime, već time što su stvorene imaju svoju konzistenciju, istinu, dobrost, vlastite zakone i ustrojstvo; to čovjek mora poštivati tako da pojedinim znanostima ili umijećima prizna njihove vlastite metode. [...] No ako se pod 'autonomijom vremenitoga' razumijeva da stvorene stvari ne ovise o Bogu i da njima može čovjek raspolagati bez obzira na Stvoritelja, svatko tko vjeruje u Boga uviđa neispravnost takova stava [...].* S time u vezi — kao aplikacija ovih normi — konstitucija govori o »pomoći koju se Crkva trudi pružiti ljudskoj djelatnosti preko kršćana« u br. 43, osobito 43, 2.

uistinu razumiju? Misle da je dovoljno ažurirati pastoralne metode, staviti ih *up to date*, kako se veli, negoli dati dijagnozu za pravu sadašnju akciju, dati liniju, smjer . . . Ovi će biti uvijek u zaostatku, uvijek natrag, uvijek za leđima stvarnih činjenica ako se ne počne voditi briga i o budućnosti: od sada pa za budućnost . . . Za doglednu budućnost, koju već sada nazrijevamo u prvim tracicima znamenja, kao što znakovitost zore upućuje na prognozu dana.

Znanstvena se istraživanja danomice sve više specijaliziraju. Pojedinaac, bio on znanstvenik, filozof, teolog, ne može više imati jedinstvenu viziju ili jedinstveno sveobuhvatno znanje cjelokupne stvarnosti. Među nama više nisu moguće ličnosti s titulom »polihistor« poput Leonarda da Vinci, Goethea, Humboldta, Leibniza i sličnih polihistora — ako je takvih, strogo uzevši, ikada i bilo! Danas se traži drugi pristup stvarnosti: skupno izmjenjivanje ideja, rad u grupama, u timu (*team-work*), u dijalogu i zajedničkom raspravljanju. U tom su smislu u zadnje vrijeme H. Vorgrimler i H. Vandergucht izdali knjigu pod naslovom *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*, Bd. I, Freiburg 1969, da pustimo po strani drugu literaturu s toga područja.

Postoji također i znanost koja se zove »futuresologija«, a koja prilično vjerojatnim metodama i u stanovitom stupnju točnosti prognozira i ispituje buduću situaciju. U mogućnosti je pružiti i neku sigurnost o onome što nas čeka u doglednoj budućnosti. Ona daje projekte za buduću aktivnost. Time se već za vrijeme rata bavio mislilac Flechtheim, no ni on ni drugi nisu još dospjeli izvan opsega leksikalnih članaka modernih enciklopedija.

Važno je naglasiti da danomice sve više raste brzina svih faktora koji općenito utječu na razvoj, što ćemo malo niže bolje uočiti. Isto tako valja primijetiti da moderni razvoj nije ništa automatsko. Naprotiv, kurs toga razvoja je programiran. Određuju ga čovjek i društvo. Mnogi projekti raznolike utopije samo potiču razne sile za sve bržim, dubljim i sveobuhvatnijim razvojem.

Na prvo mjesto valja staviti »eksploziju znanstvenog i tehnološkog poznavanja«. Prema nekima, svakih deset godina takvo se poznavanje udvostručuje. U zadnjih 15 godina, navodno, otkrivena je polovica svih dosadašnjih rezultata znanosti. Lavina informacija tako je golema da se još ne može ni predvidjeti da li će se količina spoznatih stvari toliko umnožiti da se njima više nećemo moći ni služiti. Pojedini rezultati će se međusobno blokirati, pa će biti ekonomičnije radije ponoviti proces istraživanja negoli o rezultatima istraženoga tražiti potrebne informacije. Tko će se još živ moći snaći u tako kompleksnoj literaturi publiciranoj o nekim rezultatima istraživanja? S time u vezi čuju se glasovi o »smrti informacije« (*Informationstod*) kao o globalnom rezultatu te suvremene eksplozije znanja.

»Drugom eksplozijom« nazivaju progres industrijalizacije. Njen je danas specificum u tome da se razvija sve više prema totalnoj automatizaciji. To je razlog da eksperti upozoravaju da živimo u epohi prijelaza preko

praga stare u sasvim novu civilizaciju. Ulazimo u novu fazu, onkraj granice gdje su nova značenja. Prema nekim učenjacima (Freyeru, Breueru, Gordonu) taj se naš današnji prijelaz može jedino usporediti s prijelazom poljodjelstva iz stanja nomadskog u stanje sjedilačkog života u neolitskoj epohi.

Valja, nadalje, spomenuti urbanizaciju pokrajina i čitavoga društva. Bahrtdt, Comblin i drugi navješćuju još nevjerojatniji porast gradova.⁴ Godine 1801. na čitavom svijetu postojao je samo 21 grad iznad 100.000 stanovnika. Danas je gotovo nevjerojatan broj golemih milijunskih ili gotovo milijunskih gradova. Štaviše, čitave se pokrajine pretvaraju u gradove, na primjer u Njemačkoj oko Rajne i Majne, u Holandiji od Rotterdama do Haaga, Leidena, Haarlema sve do Amsterdama, u Sjedinjenim Američkim Državama od Bostona preko New Yorka do Washingtona. U Njemačkoj je, na primjer, godine 1870. živjelo u gradovima 4,7 posto stanovnika. Godine 1967. živjelo ih je samo u velikim gradovima već 33,3 posto, što je u Sjedinjenim Američkim Državama podvostručeno. Važno je ovdje naglasiti da taj fenomen urbanizacije nije samo ograničen na tzv. »razvijene zemlje«. Istu pojavu susrećemo u Aziji, na primjer Đakarta, Kalkuta, Hong Kong. Ista je stvar u Latinskoj Americi, nešto manje u Africi, ali i ondje, i ne samo u južnoj Africi nego i drugdje.

Svagdje se opaža snažna tendencija za standardom, da se živi na građanski način i izvan gradova, na selu, ukoliko još ima sela i nije se u srži već raspalo. Toj pojavi mnogo pridonose sredstva komunikacije i sredstva transporta, pa tako sve više iščezava tradicionalan jaz između gradova i sela. Svijet na selu upotrebljava iste produkte kao i onaj u gradovima, poprima iste misli i hrani se istim idejama preko »Mass media«, pjeva iste pjesme, nosi istu pomodnu odjeću...

Svagdje su snažno pojačani sistemi transporta. U Los Angelesu, na primjer, trećinu cjelokupnog teritorija zauzima cestovni sistem. U Njemačkoj se svakog dana prebacuje iz jednog dijela zemlje u drugi oko 7 milijuna radnika i drugih službenika. To su tzv. »Pendlers«, »commuters«, »njihala«. Broj automobila i drugih vozila dosiže astronomske brojke, pa se računa da će u Njemačkoj, na primjer, u godini 1980. biti 22 milijuna vozila na 70 milijuna stanovnika. Jasno je da s time u vezi treba isplanirati nove cestovne projekte. Po malo dolazimo u nemoguću situaciju: promet sve blokira, pa uvijek ponovno treba misliti na nove načine prebacivanja među gradovima i pogotovo u samom gradu, kako sada ostvaruju u Filadelfiji, Münchenu, drugdje. Ponekad je u domeni prometa odsudna neka naoko sitna promjena. Recimo »Jumbo Jet« prebacuje danas 400 putnika umjesto 150. Ta činjenica može promijeniti u skoro vrijeme ne samo izgled zračnih luka nego, štaviše, mentalitet čitave generacije.

Razvoj svjetske populacije poznat je pod nazivom »demografska eksplozija«. Prema toj »eksploziji« u godini 2000, kako govore sociološke pro-

⁴ H. P. BAHRDT, *Humaner Städtebau*, Hamburg 1969; N. GREINACHER, *Die Kirche in der städtischen Gesellschaft*, Mainz 1967. Greinacher o predmetu navodi i obilnu literaturu. — J. COMBLIN, *Théologie de la ville*, Paris 1968.

gnoze, na zemlji će biti više od 6 milijardi, a prema nekima i više od 7 milijardi ljudi. Danas svake minute umiru 72 osobe od gladi, kako nam govore statistike internacionalne organizacije »Gladno dijete«. Međutim, stanovništvo raste, pa neki tvrde da bi godine 2500. trebalo na zemlji živjeti oko 8 bilijuna stanovnika. U tom bi slučaju na kvadratni kilometar dolazilo 500.000 stanovnika. Ipak nemamo nikakve sigurnosti da će tako i biti. Ta već je godine 1798. Th. R. Malthus nedokazano ustvrdio da se čovječanstvo množi geometrijskom progresijom, a prehrambena sredstva da se umnožavaju samo aritmetičkom progresijom. Prema toj prognozi iz dana u dan imao bi nastati sve veći raskorak između porasta pučanstva i porasta prehrambenih sredstava. Dopusti li se Malthusova hipoteza, tada od jednog ljudskog para nakon 60 generacija, tj. nakon 2000 godina (po prilici) treba da se rode kvadrilijuni potomaka. De facto se od Malthusova vremena do danas broj ljudi na zemlji učestvostručio. Međutim, smanjio se mortalitet od 35—40 posto na 20 posto, pa se danas, izlaže Beltrão, traži rješenje u četverostrukom pravcu: jedna je mogućnost da se opet poveća mortalitet, druga je mogućnost prebacivanje težišta na emigriranje, treća mogućnost stoji u ekonomskom progresu — i napokon, ne na zadnjem mjestu, dakako, da se provede stroga kontrola rađanja.⁵

Razne društvene profesije doživljavaju svoje bitne strukturalne promjene. Sve više se sužuju takozvani »primarni sektori«, tj. poljodjelstvo, sitni zanati. No ne samo taj sektor nego po malo i »drugi sektor« dolazi u agoniju, tj. produkcija u pravom smislu riječi. Dok se sve više i sve brže uvećava broj službenika na »trećem sektoru«, tj. u trgovini, administraciji, prometu, proizvodnji u slobodno vrijeme, proučavanju, socijalnoj pomoći, i slično, neki autori proriču da će oko godine 2000, a to nije daleko, na primarnom sektoru raditi još samo 10 posto ljudi, na drugom sektoru isto tako 10 posto, dok će ostalih 80 postotaka raditi na trećem sektoru. Time će zemljoradnik, obrtnik i radnik biti još samo iznimna zanimanja, zanimanja u izumiranju.

Kultura također napreduje, a tome osobito pridonose nove metode poučavanja u školama raznolikih novih tipova koji variraju prema potrebama dotične regije. Ide se za neprestano novom diferencijacijom područja, uvijek preciznijim specijalizacijama na točno omeđenom, jako ograničenom profesionalnom području. Radi se o golemom, uvijek novom umnožavanju raznih spoznaja, koje sve više idu u širinu, no više-manje poprimaju oblik prilično površne kulture, pa kao da više i nema duboke univerzalne kulture i kao da ostaje mala vjerojatnost da će je ikada više i biti.

Naše se društvo sve više precobražava u »društvo slobodnog vremena« (*société du loisir*). Zamjećujemo pet osnovnih oblika odmora: dnevni poč-

5 Usp. P. C. BELTRÃO, *Analisi demografica*, 3. ed. (dispense), Roma, Pontif. Univ. Gregoriana — Istituto di scienze sociali 1965/66; isti, *Theoriae demograficae*, Romae, Pontif. Univ. Gregoriana 1969. Beltrão raspravlja 1. o Malthusu i njegovim pretečama, 2. o pomaltuzijanizmu, antimaltuzijanizmu i neomaltuzijanizmu, 3. o najnovijim teorijama; usp. također: R. PHILIPPOT, *Initiation à une démographie sociale*, Louvain, Société d'études morales, sociales et juridiques, Paris, Office Général du Livre, 1957.

nak, vikend, godišnji odmor, u nekim krajevima plaćene praznike za daljnju formaciju u struci, godine penzije. Na svim će se tim područjima, kako se predviđa, u budućnosti uvećati slobodno vrijeme. Promjena se kreće prema društvu u kome će čovjek redovito raspolagati s mnogo slobodna vremena, no to neće biti posljedica nerada današnjega tipa, nego rezultat do vrhunca uspješno organizirane industrijalizacije. Jasno je, to će duboko utjecati na promjene samog mentaliteta ljudi. Možemo dodati još i ovo: takva će situacija pridonijeti mnoge nove mogućnosti za našu crkvenu i pastoralnu djelatnost, jer, govoreći sociološki, zapravo se sve crkvene aktivnosti odvijaju u slobodnome vremenu. No u isto vrijeme će taj progres uroditi silnim nepovjerenjem u odgojiteljsku i humanizatornu snagu Crkve; ovisit će, uostalom, o formatu ljudi da li će se znati poslužiti takvom, do sada besprimjernom šansom i mogućnošću djelovanja.

Slijedi silno uvećanje putovanja, seobe, turizma... Ljudi sve više traže novo, zgodnije obitavalište. Uglavnom proces ide od napuštanja sela i seoskog načina života do pomicanja i trčanja u gradove. Sve se više razvija turizam, pa tako turizam nastaje pokret najširih slojeva naroda. Samo je u Njemačkoj, na primjer, u godini 1968. na 55 milijuna stanovnika bilo već 700.000 turista koji su isključivo za vrijeme godišnjeg odmora putovali zračnim linijama. Drugi putuju da nađu posao: kolike stotine tisuća radnika! Nekoć je podrijetlo nekog staleža uglavnom nagovijestalo buduću profesiju djeteta, danas je situacija u tom smislu posve nova.

Provodi se sve veća tzv. »segmentacija« ili dioba na najmanje sastavne dijelove, tj. separacija raznih funkcija života prema mjestu, vremenu i konkretnom načinu provođenja života. Te funkcije bivaju među sobom sve razlučenije: sam rad i način, odnosno metoda rada, provođenje vremena, kultura, kontakti i međusobni odnosi na svim sektorima. Isti proces zahtijeva trajnu promjenu načina življenja, trajnu promjenu uloga u društvu, a to donosi sa sobom stanovite zahtjeve i opasnosti i neprekidnu budnost u svim horizontima ažuriranja.

Spomenimo još premnoge utjecaje sa strane i iz bliže sredine koji se jedva mogu kontrolirati. Stanovnik industrijaliziranoga i urbaniziranoga grada izložen je neprekidnim utjecajima, često šokantnim, naglim, uzbudljivim koji duboko djeluju na živčani sistem i na psihu čovjeka. O tim utjecajima on jedva daje sebi računa, jer je malo ljudi koji bi dublje reflektirali poput onog inženjera koji danomice navečer sedam minuta reflektira kako je sproveo dan, što nije valjalo, što je bilo dobro i plemenito, što ga čeka sutra, u kojim situacijama će se naći i pod kojim unakrsnim utjecajima će se sutradan odvijati njegov život i djelovanje. Malo je ljudi koji o tim pitanjima reflektiraju, još ih je manje koji to čine na kršćanski način pred Bogom, ispitujući svoju savjest. Dotični utjecaji, naprotiv, jednostavno vitlaju i ravnaju njihovim životima i sudbinama. Grabi se i guta sve što se publicira, a publicistika se služi rezultatima dubinske psihologije i proučavanjem motiva atrakcije. Uzimaju se sredstva

komunikacije a da se obično ništa ne misli niti kontrolira: od poplave kriminalnih romana, od mehanizama špijunaže na privatnom sektoru, do mini-mikrofona . . .

Kvalitete razvoja

Tako eskalacija razvoja silnom brzinom zahvaća sve smjerove i sve horizonte ljudskog djelovanja. Istina, razvoj varira prema dotičnim regijama i kulturnim sredinama. Ne knjiže se svagdje ni u isto vrijeme iste etape ni isti rezultati razvoja. Ali ipak se svagdje osjeća ista tendencija prema uvijek novim raznovrsnim i polivalentnim dostignućima. Tako danas možemo govoriti o suživotu raznolikih kulturnih oblika u kronološki identičnom razdoblju.

»Danas čovječanstvo proživljava novo razdoblje svoje povijesti, u kojem se duboke promjene postepeno proširuju na cijeli svijet. One su proizašle iz čovjekove inteligencije i stvaralaštva, povratno djeluju na samoga čovjeka, na njegove individualne i kolektivne sudove i želje, na njegov način mišljenja i djelovanja što se tiče stvari i ljudi. Zato već možemo govoriti o pravom društvenom i kulturnom preobražaju, koji zadire i u vjerski život.« (GS 4, 2)

Vjerojatno ne zbog toga, ali svakako u tom rasplamsaju razvojnog stadija, koji je toliko uočljiv i toliko markantan, na primjer, sjeverna polutka našega globusa doživljava vrlo raznolike konflikte, ideološke i ekonomske kontradikcije. Pomislimo na činjeničnu situaciju u Sjevernoj Americi — SAD i Kanadi —, na situaciju u Evropi, posebno u Rusiji, u Kini, u Japanu.

Može se, nadalje, reći da je svaki ili gotovo svaki faktor modernog razvoja ambivalentan; može donijeti pozitivne ili negativne rezultate. Ne postoje, naime, na razvojnoj platformi zle ili dobre težnje. One postaju takvima u čovjekovim rukama i u njegovu srcu, to jest, koliko ih on usmjeruje na dobro ili na zlo, ukoliko uspješno ili bezuspješno njima vlada. Eklatantan je u tome primjer nuklearne fizike. Inače izvrsni pronalasci, koji čovjeku pružaju nove izvore energija u času kad ugljen i petrolej općenito idu kraju, u isto vrijeme predstavljaju smrtnu opasnost, stvarajući isto takvu paniku čitavom ljudskom rodu. Pomislimo samo na oslobađanje atomske energije u eventualnoj mogućnosti atomskog rata, koji bi mogao podati definitivnu katastrofičku sliku svijeta.

Valja, nadalje, kazati da se taj razvoj u koji upadosmo i kojim se s pravom toliko ponosimo nipošto pred nama ne pojavljuje kao neki luksus ili kao nešto što bismo na bilo koji način mogli i smjeli mimoići. Danas smo mi svi na taj progres nužno vezani, jer bez trajnog, i to ubrzanog procesa ljudska rasa jednostavno neće biti dovoljno sigurna u svoju opstojnost. Isto tako taj progres, ukoliko se dobro i kontrolirano smišljeno vodi, može otvoriti čovjeku sjajne nove mogućnosti za nova pozitivna i plodna proširenja, za novu bolju autorealizaciju, za uspješnije

međusobne komunikacije, za spretnijju pobjedu bijede, siromaštva, razornih neprijateljstava među ljudima...

Papa Pavao VI je, znamo, osnovao posebnu komisiju kojoj je »zadatak da čitav Božji narod potakne na punu svijest o dužnosti koja ga u ovim vremenima obvezuje, i to tako da se s jedne strane promiče napredak siromašnijih zemalja i njeguje socijalna pravda među narodima, a s druge strane da se manje razvijenima pruži pomoć, na temelju koje bi se oni sami mogli brinuti za svoj progres«. (*Populorum progressio*, n. 6) S time u vezi možemo navesti neka potvrdna ekvivalentna mjesta iz iste enciklike *Populorum progressio*: »U Božjem planu svaki je čovjek rođen da se razvija, jer je svaki život poziv. Već od rođenja, svima su u klici dane sile i sposobnosti koje moraju donijeti ploda: njihov pun razmah, koji dolazi i kao plod odgoja primljenog od sredine i vlastitog napora, omogućit će svakome da se okrene prema sudbini koju mu nudi Stvoritelj. Obdaren razumom i slobodom, on je odgovoran za svoj rast, kao i za svoje spasenje« (n. 15). »[...] rast ljudske osobe predstavlja, u neku ruku, sintezu svih naših dužnosti. Još više: ta harmonija naravi, obogaćen^o osobnim i odgovornim naporom, pozvana je da sebe nadiđe. Ucjepljenjem u Krista oživljavatelja čovjek dolazi do nove dimenzije, do transcendentnog humanizma koji mu daje maksimalnu puninu: to je krajnji domet rasta ljudske osobe« (n. 16). »To je pun humanizam koji treba razvijati. A zar to znači nešto drugo nego razvoj svega čovjeka i svih ljudi? Neki zatvoreni humanizam, neosjetljiv za vrednote duha i za Boga koji mu je izvor, mogao bi, na prvi pogled, imati više izgleda i pobijediti. Nema sumnje da čovjek može organizirati zemlju bez Boga, ali bez Boga on, u krajnjoj liniji ne može drugo nego da je organizira protiv čovjeka. Ekskluzivni humanizam jest nehumani humanizam⁷. Nema, dakle, istinskog humanizma osim onog koji je otvoren prema Apsolutnome, priznavajući poziv koji ljudskom životu daje pravi smisao. Čovjek nije ni izdaleka posljednje mjerilo vrijednosti: on realizira samoga sebe jedino ukoliko sebe nadilazi, prema onoj tako točnoj Pascalovoj misli: 'Čovjek beskrajno nadilazi čovjeka'« (n. 46).⁶

Koliko god izgledalo paradoksalno, moramo ipak nedvoznačno kazati da moderan razvoj donosi sa sobom ekstremne opasnosti. A među najteže spadaju bez sumnje novi sistemi naoružanja (ABC). Takvo je oružje »ekonomičnije« negoli bilo koje drugo. Učinkovitost mu je gotovo bezgranična. Kao da i ne podnosi obrane...

Izgleda, nadalje, da još uvijek i sve više raste jaz zaoštrenih razlika između krajeva u razvoju, govoreći točnim rječnikom, »nerazvijenih krajeva«, i onih koje zovemo »razvijenima«.

Na isti način danomice nastaju sve veće razlike između produkata agrikulture u tim krajevima i njihova broja stanovništva...

6 Vrijedno je upozoriti na navode koje ovdje donosi PAVAO VI: J. MARITAIN, *L'humanisme intégral*, Paris, Aubier 1936; H. DE LUBAC, *Le drame de l'humanisme atbée*, 3. ed., Paris, Spes 1945, str. 10; B. PASCAL, *Pensées*, ed. Brunshvieg, n. 434, (usp. hrvatski prijevod od Z. PLENKOVIĆA, — B. PASCAL, *Misli*, Zagreb, Zora 1969); M. ZUNDEL, *L'homme passe l'homme*, Le Caire, Ed. du lien 1944.

Štaviše, poljuljana je i sama ravnoteža na bio-sociološkom polju. A razlog su enormne mase otpadaka naše prezasićene civilizacije, koja se samo s najvećom teškoćom uspijeva osloboditi rezultata onoga što bi Vance Packard nazvao »velikim zagađenjem«, u prvom redu onih rezultata koji direktno pogađaju čovjeka zbog zagađenja vode i zraka. Ima autora koji smatraju da su te dvije zadnje opasnosti tako goleme kao i sama opasnost eventualnog nuklearnog super-rata.⁷

*

Kad bismo sada na kraju prikaza htjeli s nekoliko riječi ocijeniti dimenzije tog gigantskog procesa na tehničkom, znanstvenom, političkom... području, pa kad bismo doista htjeli dati neki odgovor na sve to koji bi zadovoljavao i čovjeka i kršćanina, tada bismo morali biti svjesni da se u stvari radi o sudu nad enormnom pluralnošću i polivalentnošću istih dimenzija.⁸ Svaka, naime, dimenzija ulazi u drugu dimenziju i s njome se isprepliće, dok ona druga, možda važnija i općenitija dimenzija toga progressa, u isto vrijeme označava mnoštvo nižih podređenih i sobom uvjetovanih dimenzija.

Dimenzija znanstveno-tehnološka prožima se s političkom i od nje ovisi, jer ni znanstvenik niti tehnolog nisu više u stanju neovisno birati i ostvarivati cilj svoga djelovanja. Društvo je onaj faktor koji određuje nužne projekte, na primjer, za znanstveno istraživanje dajući potreban kapital, pa tako »teška znanost« (*big science*) nužno ovisi o uvjetima koje ne može postaviti nikakav pojedinac znanstvenik, nikakav pojedinac tehnolog, a počesto niti ikakva pojedina industrijska ili slična postrojenja. Tako se pojavljuje intiman vez između politike s jedne strane i znanosti i tehnike s druge strane, koji novom terminologijom možemo označiti kao *military-industrial complex*. Na taj način znanstveno istraživanje, kao i industrijski projekti — ne samo u socijalističkom društvu nego jednostavno u društvu — postaju predmetom političkih odluka.

Ali ni politička dimenzija ne egzistira neovisno sama za se. Politici su potrebni sudovi vrednovanja, znači etička dimenzija. I u toj je upravo točki, smatraju suvremeni stručnjaci, važna uloga Crkve, ne sigurno jedina uloga, da doprinese općem zamahu razvoja što se tiče oblikovanja savjesti i pomaganja oko sveobuhvatne integralne vizije čovjeka. Bez tog nužnog udjela Crkve, njene čiste interpretacije etičkih principa, vizija bi čovjeka ostala fragmentarna, parcijalna, krnja i nedovršena.

---

⁷ Usp. J. VOIGT, *Das grosse Gleichgewicht*, Reinbek 1969; *Fighting to save the Earth from Man*, u *Time*, February 2, 1970, str. 40 — 47.

⁸ M. HUDA (izdao) *Menschlicher Fortschritt — wohin?*, Düsseldorf 1969; J. ILLIES, *Biotechnik — Gefahr oder Hoffnung für den Menschen?*, u *Rechenchaft vom Glauben* (izdali HESSE i ERHARTER), Wien 1969, str. 136—153; K. STEINBUCH, *Falsch programmiert*, Stuttgart 1968; F. HENRICH (izdao) *Naturwissenschaft vor ethischen Problemen*, München 1969; G. PICHT, *Mut zur Utopie*, München 1969.